

Nieuwe SOVON-projecten

R. M. Teixeira

SOVON-mededeling no. 15

Inleiding

Reeds geruime tijd voor het einde van het Atlasproject voor Broedvogels, begon het Algemeen Bestuur van SOVON te denken over nieuwe projecten die het huidige Atlasproject zouden kunnen opvolgen. De discussie spitste zich daarbij toe op de volgende punten: is er behoefte aan een nieuw project en zo ja wat zijn de vragen

die men, met hulp van een groot aantal medewerkers verspreid over het hele land, zou kunnen oplossen. Het Algemeen Bestuur was unaniem van oordeel dat veel oud atlas-medewerkers een nieuw project wensten en dat de bestaande organisatiestructuur had voldaan voor een landelijk project. Om de keuze van de door het Algemeen Bestuur voorgestelde nieuwe projecten aannemelijk te maken, is het goed de argumenten, die daartoe hebben geleid, hier naar voren te brengen.

Keuze nieuwe projecten

Nu de verspreiding van de Nederlandse broedvogels dank zij het Atlasproject voor Broedvogels bekend is, staan voor toekomstig onderzoek twee mogelijkheden open.

1. Het verzamelen van meer en gedetailleerder gegevens van broedvogels.

2. Het verzamelen van gegevens van de vogels buiten de broedtijd.

Voor het eerste punt pleit dat het aansluit bij het reeds uitgevoerde atlasproject, dat als basis kan dienen. Er zouden tellingen georganiseerd kunnen worden om er achter te komen hoeveel vogels er in Nederland van jaar op jaar broeden, zodat voor- of achteruitgang kan worden vastgesteld. Andere mogelijkheden zijn een meer oecologisch gericht onderzoek naar broedvogels, bijvoorbeeld naar hun terreinkeus. Ook zouden we kunnen proberen een goed overzicht te krijgen van de ornithologisch waardevolle gebieden in Nederland.

Het bestuur heeft niet voor een dergelijk vervolg van het atlasproject gekozen, vanwege de nadelen die hieraan kleven. Dergelijke projecten zouden vrij moeilijk worden en er zouden vrij lastige vragen gesteld moeten worden. De medewerkers zouden dan relatief veel tijd in de projecten moeten steken. Ook heeft men voor dergelijke projecten een behoorlijke veldervaring nodig, hetgeen niet van alle atlas-medewerkers verwacht kan worden. Bovendien zijn de meeste ornithologisch interessante gebieden reeds bekend dank zij het atlasproject deel 2. Het Algemeen Bestuur heeft dan ook voor het tweede punt gekozen en stelt voor een tweetal projecten tegelijkertijd uit te gaan voeren, te weten:

1. Het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels.

2. Het PTT-project voor Wintervogels.

Het eerste project richt zich op de vraag waar en wanneer de in het wild levende vogels in Nederland aanwezig zijn. Op de tweede plaats beoogt het een globale indruk te krijgen van de aantallen van die vogels. De inventarisaties vinden per maand plaats en in principe in de bestaande atlasblokken. Omdat het nu niet meer nodig is vast te stellen of een vogel al dan niet broedt, is deelname gemakkelijker dan aan het Atlasproject voor Broedvogels. Iedereen zal dan ook aan het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels kunnen meewerken.

Het PTT-project voor Wintervogels is een zuiver kwantitatief project dat tot doel heeft er achter te komen hoeveel vogels er van jaar op jaar in Nederland overwinteren. Hierbij moeten de medewerkers één tot drie maal per winter vogels gaan tellen volgens de Punt-Transekt-Tellingen methode (zie het Vogeljaar 25 (1) : 36). Van iedere telling moet een telformulier worden ingevuld. Juist vanwege de vereiste nauwkeurigheid en het feit dat het nu om vogel-tellingen gaat, is deelname aan dit project moeilijker dan aan het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels.

Het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels

Het doel van het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels is het in kaart brengen van de verspreiding door het jaar heen van de in het wild voorkomende vogels in Nederland. Naast het ruimtelijk aspect speelt nu ook een

Figuur 1: Waarnemingskaart van het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels. ➔

Bezoekdata

Is het blok voldoende onderzocht? JA/NEE

Zo nee, welke gebieden dan wel?

.....

F	G	H	F	G	H	F	G	H	F	G	H	F	G	H	F	G	H
Roodkeeldui			GroteZeeeen			RosseGrutto			Bosuil			Roodborst			GroteCelekw		
Parelduiker			Nonnetje			Tureluur			Ransuil			Nachtegaal			Gelekwikata		
Dodaars			GroteZaagbe			Tureluur			Velduil			Blauwborst			EngelsCeilek		
Kuifduiker			MiddelsteZb			Groenpootru			Nachtzwaluw			ZwarteRoods			Pestvogel		
Geoordefuut			Wespendief			Witgatje			Gierzwaluw			Gekraagdehs			Klapakester		
Fuut			Rodekouw			Bosruiter			Ijsvogel			Paapje			GrauweKlaww		
Roodhalsfuut			Zwartelouw			Oeverloper			Hop			Roodborstta			Spreeuw		
Aalscholver			Havik			Steenloper			Draaihalz			Tapuit			Huismus		
BlauweReige			Sperwer			Watersnip			GroeneSpech			Beflijjster			Ringmus		
Purperreige			Buizerd			Bokje			ZwarteSpech			Merel			Appelvink		
Kwak			Ruigpootbui			Houtsnip			GroteBontes			Kransvogel			Groenling		
Woudaapje			BlauweKiekd			Drieteenstr			KleineBonSp			Koperviek			Putter		
Roerdomp			GrauweKiekd			Kanoeustr			Kuifleeuwer			Zanglijjster			Sijs		
Ooievaar			BruineKiekd			KleineStran			Boomleeuwer			Groetlijjste			Kneu		
Lepelaar			Visarend			TemmincksSt			Veldleeuwer			Cettiszange			Frater		
WildeZwaan			Slechtvalk			PaarseStran			Strandleeuw			Sprinkhaanr			Barmsijs		
KleineZwaan			Boomvalk			BontesStran			Boerenzwalu			Snor			EuropeseKan		
Knobbelzwa			Smelleken			Krombekstra			Huizzwaluw			GroteKareki			Goudvink		
GrauweGans			Torenvalk			Kemphaan-he			Oeverzwaluw			Kleinekarek			Kruisbek		
Kolgan			Korhoen			Kluut			Wielewaal			Bosrietzang			Vink		
Rietgans			Patrijs			GrauweFranj			Raaf			Rietzanger			Kepp		
KleineRietg			Kwartel			KleineJager			ZwarteKraal			Spotvogel			GrauweGors		
Rotgans			Fazant			Stormmeuw			Bontekraal			Zwartkop			Geelgors		
Brandgans			Kraanvogel			Zilvermeeuw			Roek			Tuinfluit			Ortolaan		
Bergeend			Waterral			KleineMante			Kauw			Grasmus			Rietgors		
WildeBend			Kwartelkoni			GroteMantel			Ekster			Braamsluipe			IJsgors		
Zomertaling			Porseleinho			Kokmeuw			Notenkraker			Fitis			Sneeuwgorz		
Wintertalin			Waterhoen			Dwergmeuw			VlaamseGaai			Tjiftjaf					
Pijlstaart			Weerkoet			ZwarteStern			Koolmees			Fluiter					
Smient			Scholekster			Visdief			Pimpelmees			Goudhaantje					
Krakeend			Kievit			NoordseSter			ZwarteMees			Vuurgoudhaa					
Slobeend			Zilverplevi			Dwergstern			Kuifmees			GrauweVlieg					
Krooneend			Groedplevier			GroteStern			Glanskop			Bontevlieg					
Tafelend			Bontbekplev			Holenduif			Matkop			Heggenus					
Kuifeend			KleinePlevi			Houtduif			Staatmees			Graspieper					
Toppereend			Strandplevi			Tortelduif			Baardmees			Duinpieper					
Brilduiker			Morinelplev			TurkseTorte			Boomklever			Boompieper					
IJseend			Regenwulp			Koekoek			Boomkrulper			Oeverpieper					
Eidereend			Wulp			Kerkuil			Waterspreew			WitteKwikst					
ZwarteZeeee			Grutto			Steenuil			Winterkonin			Rouwkwiksta			Totaal		

tijdaspect mee, zodat het onderzoek in twaalf maandelijkse perioden is verdeeld. De inventarisaties zullen in principe in de bestaande atlasblokken van 5 x 5 km² plaatsvinden, waarbij de mogelijkheid is opengelande landschappelijke eenheden te onderzoeken.

Het is de bedoeling dat de medewerkers per maand opgeven, welke soorten zij in een blok hebben aangetroffen. Er wordt daarbij onderscheid gemaakt tussen overtrekkende vogels en vogels die werkelijk van het gebied gebruik maken en er dus korte of langere tijd verblijven. Voor dit doel zijn er twee kolommen (F en G) op de waarnemingskaart aangebracht (zie fig. 1). Waarnemingen kunnen worden doorgegeven door de betreffende kolom aan te kruisen. Bovendien wordt de waarnemers gevraagd een schatting te maken van het aantal vogels dat in de betreffende maand in het blok aanwezig is geweest. Daartoe kan in de laatste kolom van de waarnemingskaart een code worden ingevuld gebaseerd op de volgende categorieën: 1; 2-10; 11-100 enz. Hoewel zeer gewenst, is het niet verplicht een aantalsschatting te geven; men mag volstaan met het aankruisen van de waargenomen soorten. Op die manier kan men ook gemakkelijk incidentele waarnemingen inzenden.

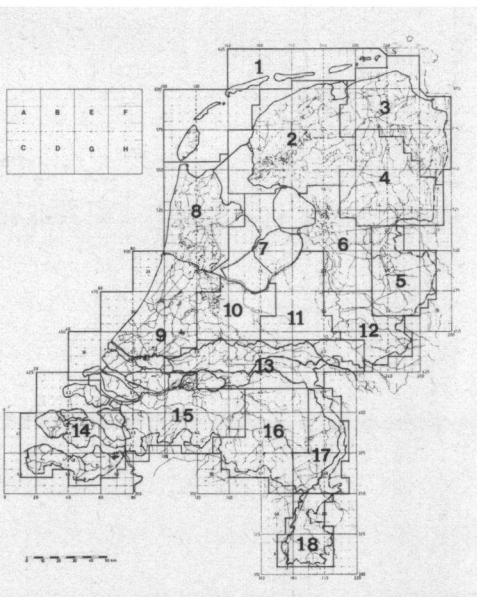
De gegevens van het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels kunnen van belang zijn voor een verantwoord natuur- en milieu-beheer. Het zal dan misschien mogelijk worden om bepaalde terreinen te beschermen, niet alleen omdat er veel broedvogels voorkomen, maar ook omdat er zich veel wintergasten of trekvogels ophouden. Voorbeelden daarvan zijn de speciale ganzenreservaten en gebieden die in de trektijd voor publiek worden gesloten teneinde een rustig foerageergebied te kunnen zijn (Groote Peel voor de Kraanvogels). Maar het is heel goed mogelijk dat dergelijke maatregelen ook voor andere soorten genomen zouden moeten worden. De gegevens kunnen bovendien dienen als basis voor meer gedetailleerd oecologisch onderzoek bijvoorbeeld naar de biotoopkeuze van vogels buiten het broedseizoen in vergelijking met het broedbiotoop.

De inventarisatie zal worden gehouden in de periode oktober 1978 tot en met september 1983. Het ligt in de bedoeling de verzamelde gegevens te bundelen en in de vorm van een Atlas van de Nederlandse Winter- en Trekvogels te publiceren. Indien een dergelijk project na verloop van een aantal jaren herhaald zou worden, krijgt men inzicht in de veranderingen in verspreiding hetgeen vaak

een aanwijzing is voor voor- of achteruitgang van bepaalde soorten.

Organisatiestructuur

Voor de inventarisatie ten behoeve van het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels is Nederland verdeeld in $\pm$ 1750 blokken van 2500 ha. Een aantal blokken samen vormen een district. De voorlopige indeling in districten is weergegeven in fig. 2. Elk district heeft een Districtscoördinator (DC), die tot taak heeft de inventarisatie in zijn district te begeleiden. Daartoe werft hij een zo groot mogelijk aantal medewerkers, die bereid zijn één of meer blokken geheel of gedeeltelijk te onderzoeken. De DC onderhoudt contact met zijn waarnemers; hij stuurt de topografische en waarnemingskaarten rond, neemt de ingevulde formulieren in en stuurt ze door naar de Algemeen Coördinator (AC). De AC is een centrale persoon, die een dagtaak heeft aan de SOVON-projecten. Hij werkt de gegevens uit, houdt de projecten draaiende en stelt nieuwsbrieven en artikelen op waarin algemene informatie over de projecten wordt gegeven en overzichten van de resul-

Figuur 2. Voorlopige indeling van Nederland in 18 districten voor het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels. Inzet: nummering van de topografische kaartbladen schaal 1 : 50.000.

taten voorkomen. Iedere medewerker aan de projecten ontvangt twee maal per jaar deze nieuwsbrief.

Het PTT-project voor Wintervogels

Het PTT-project voor Wintervogels is gebaseerd op de Punt-Transect-Tellingen me-

thode. De tellingen worden gehouden in een drietal telperiodes (half november, tweede helft december en half februari), waarbij men in ieder geval aan de december-telling moet deelnemen. Bij iedere telling legt men steeds de zelfde route af. Op deze route liggen 20 telpunten (steeds dezelfde), waar precies 5 minuten moet worden waargenomen. Alle in het wild levende, met zekerheid gedetermineerde vogels, worden genoteerd. De telpunten liggen minimaal 200 m uit elkaar in dicht begroeid en 300 m in open terrein. De totale lengte van de route mag niet meer dan 30 km bedragen. De aanvangstijd van elke route moet steeds ongeveer gelijk zijn ten opzichte van zonopkomst; de route moet het liefst 's morgens worden afgelegd. Van ieder telpunt wordt het biotoop gecodeerd in een zestal biotooptypen, terwijl de aanwezigheid van sneeuw en ijs moet worden genoteerd.

Uit de resultaten van deze tellingen wordt per jaar per soort een indexcijfer berekend dat aangeeft hoe vaak deze soort werd waar-

genomen per 100 telpunten. Wanneer men de indexcijfers van de verschillende jaren van een soort vergelijkt, krijgt men een idee over toe- of afname van het aantal vogels van die soort dat in Nederland overwintert. Het PTT-project voor Wintervogels vangt aan in de winter 79/80, doch in de winter van 78/79 zullen reeds een aantal proeftellingen worden gehouden.

Deelname

Iedere vogelaar, pas-beginner of oude rot, kan meedoen aan het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels. Hij kan zich daarvoor opgeven bij de DC van het district waarin hij wil gaan werken. Van hem ontvangt hij dan het benodigde materiaal.

Ook voor deelname aan het PTT-project voor Wintervogels moet men zich opgeven bij de Districtscoördinator. Gezien de aard van dit project zal deze een zekere selectie moeten toepassen, teneinde er zeker van te zijn dat alleen werkelijk geïnteresseerden er aan zullen gaan deelnemen.

Overzicht Districtscoördinatoren Atlasproject

- D 1 (Waddeneilanden) C. Smit, N.I.O.Z., Postbus 59, 1970 AB Texel (02226-541).
- D 2 (Friesland) J. de Jong, E. A. Burgerstraat 66, 8501 NG Joure (05138-4788).
- D 3 (Groningen) p.m.
- D 4 (Drenthe) A. J. van Dijk, Ootmaandijk 1, 7975 PR Uffelte (05215-331).
- D 5 (Twente) H. A. Meek, Borgstadweg 2, 7636 PW Groot Agelo 7922 (05419-2136).
- D 6 (Overijssel) J. Nap, H. Dunantstraat 7, 8264 AB Kampen (05202-3336).
- D 7 (IJsselmeerpolders) p.m.
- D 8 (Noord-Holland N.) K. van der Vlies, Hertogenven 32, 1963 RE Heemskerk (02510-33726).
- D 9 (Zuid-Holland) p.m.
- D 10 (Utrecht) J. W. D. Loode, Kievitlaan 31, 3738 EP Maartensdijk (03461-1940).
- D 11 (Veluwe) p.m.
- D 12 (Achterhoek) J. W. Lensink, Veerweg 17, 7213 EA Gorssel (05759-2284).
- D 13 (Grote Rivieren) p.m.
- D 14 (Zeeland) G. Jacobusse, Schoorkenszandweg 8, 4431 NC 's-Gravenpolder (01103-1617).
- D 15 (Noord-Brabant W.) H. van Vugt, Baveiselaan 191, 4834 TA Breda (076-655358).
- D 16 (Noord-Brabant O.) T. Heijnen, Jan Sluijtersweg 26, 5645 JD Eindhoven (040-114873).
- D 17 (Limburg N.) J. Erkens, Aldenhofstraat 79, 6191 GR Neerbeek (Beek) (04402-2839).
- D 18 (Limburg Z.) W. F. Bult, Bredastraat 37, 6415 AT Heerlen (045-716718).

Voor de districten waar nog geen Districtscoördinator is, kan men zich opgeven bij de Algemeen Coördinator.

- R. M. Teixeira. Algemeen Coördinator Atlasproject, p/a Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Kemperbergerweg 67, 6816 RM Arnhem, telefoon 085-452991, toestel 149.

Zakfauna

In deze zakfauna wordt de meeste ruimte aan vogels besteed, maar ook aan roofdieren, insekteneters, knaagdieren, hoefdieren, vleermuizen, reptielen, amfibieën, vissen en insekten. Op zichzelf een bijzonder knap staaltje van Geert Hüsstege om zowel tekst als illustraties zelf te verzorgen. Een vraag is echter of er na die grote stroom van gidsen nog behoefte is aan zo'n zakboek, temeer daar de gegevens per soort weinig nieuws geven, gegevens over bescherming en gevaren ontbreken en we tegenwoordig vele gidsen met betere illustraties kennen.

Geert Hüsstege: Zakfauna. Vogels en dieren in hun omgeving. 272 pag., 300 gekleurde illustraties. Uitgeverij Helmond, Helmond. Prijs f 27,50.

Verslag 1977 - Vogelwacht Franeker en Omstreken

In dit verslag werden nesten of broedparen van Kievit, Grutto, Tureluur, Scholekster, Wilde Eend, Slobeend, Kuifeend, Zomertaling, Waterhoen, Meerkoet, Visdief, Fuut, Ransuil, Torenvalk, Boomvalk en Fazant geteld. Johan Fokkema schrijft over 'Sterfte bij vogels' en de Ringgroep Franeker brengt verslag uit. In 1977 werden 4071 vogels geringd, waaronder Bosruiter, Dwerggors, Groenpootruiter, Oeverpieper en Kleine Vliegenvanger en Zwarte Stern. Er werden onder meer 395 Fitissen, 337 Sneeuwgorzen en 120 Zwartkoppen geringd.

Secretaris: Ulbe Rijpma, Michiel Miedemastraat 3, Franeker, tel. 05170-2328.